

MĂSURILE PREGĂTITOARE POLITICO-DIPLOMATICE ȘI MILITAR-PROPAGANDISTICE ALE U.R.S.S. PENTRU ANEXAREA BASARABIEI ȘI A NORDULUI BUCOVINEI (II)

SERGHEI HAKMAN

Centrul de pregătire continuă și perfecționare a funcționarilor publici din Cernăuți, Ucraina
E-mail: hakman61@gmail.com

Political-Diplomatic and Military-Propaganda Preparatory Measures of the Soviet Leadership for the Accession of Bessarabia and the Northern Part of Bukovina to the U.S.S.R. (II)

*(Abstract)**

A significant turning point in relations between the Soviet Union and Romania was associated with the incorporation of Bessarabia and northern part of Bukovina into the USSR, which took place in the context of Soviet-German rapprochement. To this end, the Soviet leadership developed a set of preparatory political-diplomatic and military-propaganda measures. Soviet political and diplomatic actions were based on fundamental military preparations. In order to prepare and further joining Bessarabia and the northern part of Bukovina to the USSR, the Southern Front was created on the basis of the Kyiv Special and Odessa military districts. Army General Georgy Zhukov was appointed as a commander. The General Staff of the Red Army developed two variants of actions by Soviet troops. The first one provided for measures in case the Romanian government would not agree to the peaceful transfer of Bessarabia and Bukovina to the USSR. The second variant was an action plan in case of a voluntary retreat of Romanian troops west of the Prut. The first option was taken as the base. As early as June 26, 1940, on the border with Romania, the Soviet command concentrated 32 infantry, 2 motorized infantry, 6 cavalry divisions, 11 tank, 3 airborne brigades, 16 artillery regiments of the commander-in-chief's reserve, 14 corps artillery regiments and 4 separate artillery divisions. In the main areas of the offensive, more than a triple advantage in manpower and means was provided. At the same time, for the purpose of ideological support, a huge propaganda apparatus was prepared to work with the population. In accordance with the Directive of the Main Political Directorate of the Red Army № 0140 (June 21, 1940), a large number of political workers were sent to the disposal of the Southern Front. One month before the start of the military operation, all employees of party and Soviet organizations were considered as mobilized. After appropriate training, they were ready for further activities as editorial staff, propagandists and agitators. Concert brigades and drama theatre groups were organized for the cultural service of the population. There were selected mobile library, gramophone records, and films.

* Traducere: Serghei Hakman.

Book-mobile was arranged; everything necessary for the publication in Romanian newspaper was completed and provided with everything necessary. Due to the diligence of all these preparatory acts, the territories of Bessarabia and the northern part of Bukovina were occupied by the Red Army according to all the rules of military art (all elements of military operation were used: military force, local military pressure, military intelligence and counterintelligence, agitation and propaganda), thanks to which the USSR could reach its purpose.

Keywords: Bessarabia, Bukovina, Second World War, political-diplomatic measures, propaganda influence measures, incorporation.

În 28 iunie 1940, trupele Frontului de Sud au trecut Nistrul și au pătruns pe teritoriul Basarabiei și nordului Bucovinei. Trupele române aveau ordin să se retragă în mod organizat. În timpul retragerii trupelor române și a înaintării trupelor sovietice au avut loc ciocniri militare, încalcări grave ale condițiilor de transmitere a teritoriilor, care au dus la pierderea multor vieți omenești. Din cauza organizării proaste a forțării Nistrului, au fost victime în rândul Armatei Roșii. Au fost înregistrate cazuri când unele unități militare sovietice au făcut uz de artilerie și tancuri, provocând ciocniri în care și-au găsit moartea mulți soldați din ambele părți¹. Analiza particularităților operațiunii militare pentru includerea Basarabiei și a nordului Bucovinei în cadrul U.R.S.S. poate constitui o temă de cercetare aparte, de aceea nu o vom analiza în detaliu în acest articol².

Istoricul român Vitalie Văratec, referindu-se la documente de arhivă recent descoperite, susține că, în conformitate cu opinia părții germane, problema Basarabiei, după negocierile din perioada august–septembrie 1939, urma să fie soluționată în modul următor: Uniunea Sovietică va înainta revendicările sale referitoare la Basarabia numai atunci când o țară terță (Ungaria, Bulgaria) va formula pretenții teritoriale față de România și va începe realizarea lor. Independent, U.R.S.S. nu-și va asuma inițiativa în această problemă. În iunie 1940, Molotov a refuzat să accepte această interpretare dată de către nemți problemei Basarabiei, menționând că ea reprezintă doar un element separat și nu o condiție în general³.

În timpul negocierilor sovieto-germane din august 1939, Bucovina nici nu a fost amintită. Potrivit opiniei lui Vitalie Văratec, prin ocuparea Galiției de Est de către unitățile sovietice, segmentul frontierei sovieto-române s-a mărit semnificativ.

¹ A.M.A.E., Fond 71/U.R.S.S. 1920–1944, vol. 99/1940, f. 44, 48, 64, 70, 136, 227–231; Arhiva Ministerului Apărării Naționale al României (în continuare se va cita: A.M.A.N.R.), Fond *Armata 3*, dosar 105, f. 117; A.O.S.P.R.M., Fond 50, inv. 2, dosar 55, f. 30–31.

² Vezi: Сергій Гакман, *Приєднання Бессарабії та північної частини Буковини до СРСР: військові аспекти*, Науковий вісник Чернівецького університету, Збірник наукових праць, вип. 96–97, Історія, Чернівці, Рута, 2000, pp. 69–81; Serghei Hakman, „Pregătirea și efectuarea operațiunii militare pentru includerea Basarabiei și a nordului Bucovinei în U.R.S.S. (iunie – iulie 1940)”, în „Sargetia – Acta Musei Devensis”, anul XXVI/2, 1995–1996, pp. 569–583.

³ Vitalie Văratec, „Problema Bucovinei în perioada dintre semnarea protocolului adițional secret sovieto-german (23 august 1939) și nota ultimativă sovietică (26 iunie 1940)”, în „«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul VII, nr. 1, 2000, p. 27.

Trupele sovietice se aflau prezente atât în preajma Nistrului, cât și pe linia Ceremușului. Vulnerabilitatea strategică a spațiului bucovinean, în eventualitatea unei ofensive sovietice din nord și din est, nu a trecut neobservată la Kremlin. În cazul ocupării doar a Basarabiei, Bucovina se transforma într-o zonă încercuită din mai multe părți de către trupele sovietice. În plus, legătura directă feroviară dintre Basarabia și teritoriile poloneze recent ocupate, putea fi asigurată numai prin Bucovina, fapt care avea să determine mai târziu soarta ținutului. Autorul presupune că ambițiile imperialiste ale lui Stalin excludeau o altă soluție decât ocuparea Bucovinei, simultan cu cea a Basarabiei. Perspectiva de a extinde prezența trupelor sovietice în Bucovina reprezenta un obiectiv strategic, deoarece U.R.S.S. dorea să-și extindă armatele pe un aliniament cât mai înaintat în centrul Europei⁴. Uniunea Sovietică nu considera granițele Bucovinei ca finale, deoarece conducerea sovietică refuza să accepte principii comune care ar asigura activitatea serviciilor de frontieră de pe ambele părți, după modelul care exista pe linia Nistrului în Basarabia⁵.

Se poate presupune că, încă de la semnarea Protocolului adițional secret din vara anului 1939, diplomația sovietică pornea de la intenția de a lărgi teritoriul U.R.S.S. spre vest, având în vedere vechile pământuri ale Imperiului Rus care i-au fost luate la sfârșitul Primului Război Mondial⁶. Cu toate acestea, deja în vara anului 1940, fiind sigură de inevitabilitatea unui război cu Germania, conducerea U.R.S.S. se pregătea în acest sens, inclusiv în varianta de ofensivă⁷. Dat fiind faptul că petrolul este „sângele războiului”, conducerea sovietică planifica una dintre cele mai însemnate direcții ale loviturii principale asupra României, principalul furnizor al acestei materii pentru Germania, ce ar fi dus la stagnarea mașinii de război germane⁸. Deci, după părerea autorului, teritoriul Basarabiei îi era necesar Uniunii Sovietice ca un cap de pod pentru declanșarea unei ofensive spre bazinele petroliere ale României, ceea ce ar fi adus o dauna substanțială aprovizionării Germaniei cu combustibil⁹.

⁴ *Ibidem*, în „Glasul Bucovinei”, anul VI, nr. 4, 1999, pp. 42–43.

⁵ *Ibidem*, în „Glasul Bucovinei”, anul VII, nr. 1, 2000, p. 24.

⁶ Уильям Ширер, *Взлет и падение третьего рейха*, т. 2, p. 577.

⁷ Дмитрий Волкогонов, „Эту версию уже опровергла история”, „Известия”, 16 янв., 1993; Юрий Горьков, „Готовил ли Сталин упреждающий удар против Гитлера в 1941 г.?” „Новая и новейшая история”, nr. 3, 1993, pp. 29–45; Е. И. Зюзина (публ.), „Готовил ли СССР превентивный удар? Из архивов Министерства Обороны СССР”, „Военно-исторический журнал” (în continuare se va cita: ВИЖ), nr. 1, 1992, pp. 7–29; В. Данилов, „Готовил ли Сталин нападение на Германию?”, în „Комсомольская правда”, 4 января 1992; В. Киселев, „Упрямые факты начала войны”, ВИЖ, nr. 2, 1992, pp. 15–19.

⁸ Виктор Суворов, *Ледокол. Кто начал вторую мировую войну? Нефантастическая повесть-документ*, Москва, Дом „Новое время”, 1993, p. 150.

⁹ *Vezi*: Serghei Hacman, „Problemele Basarabiei și nordului Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940 – iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice”, în „Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, anul IV, nr. 4, 1997, pp. 24–31; Serghei Hacman, „Basarabia și Bucovina în planurile strategice ale U.R.S.S. (anul 1940)”, în Viorela Ciubotă, Gheorghe Lazin, Daniela Oltean, Claudiu Porumbăcean, *Sovietizarea nord-vestului României. 1944–1950*, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1996, pp. 15–29.

Ipoteza referitoare la prezența României în planurile strategice ale Uniunii Sovietice, în sensul aplicării loviturii principale (sau cel puțin acordarea unui rol esențial) poate fi susținută și de modul în care au fost dislocate unitățile Armatei Roșii la frontierele de vest ale U.R.S.S. în iunie 1941, când conducerea sovietică a început realizarea pregătirilor pentru un conflict armat cu Germania. Astfel, în primul eșalon strategic, căruia i-a revenit rolul unei „armate de invazie”¹⁰, la frontierele României erau desfășurate Armata a 9-a (formată în anul 1940 anume pentru înfăptuirea operațiunilor militare de alipire a Basarabiei la Uniunea Sovietică¹¹) și Armatele a 12-a¹² și a 18-a¹³. În al doilea eșalon strategic, care era considerat drept rezervă a comandamentului general¹⁴, la frontiera cu România se aflau Armatele a 19-a¹⁵ și a 16-a¹⁶. În acest mod s-a reliefat planul strategic al sovieticilor: cea mai puternică armată din primul eșalon strategic, Armata a 9-a și cea mai puternică armată din al doilea eșalon strategic, Armata a 19-a, desfășurată nemijlocit în spatele ei, erau îndreptate împotriva României. Concomitent, corpurile aeropurtate ale Armatei Roșii erau desfășurate în așa fel încât puteau fi folosite fără dislocare: al 4-lea și al 5-lea – împotriva Germaniei, al 3-lea – contra României, primul și al doilea atât împotriva României, cât și împotriva Cehoslovaciei sau Austriei (constituind un pericol esențial pentru magistralele petroliere din România)¹⁷. În direcția României se planifica să fie folosite și flotila de pe Dunăre¹⁸, corpul al 9-lea cu destinație specială¹⁹ și brigăzile zonei antiaeriene de sud²⁰. În plus, în sprijinul ideii că în planurile de agresiune ale U.R.S.S. direcția românească era prioritară vorbește și faptul că, atunci când războiul a început nu așa cum se pregătea Stalin, de pe Frontul de Sud-Vest au fost transferate pe Frontul de Vest Armatele a 16-a și a 19-a²¹. Despre planificarea loviturii împotriva României vorbește și faptul că deja la începutul războiului, acționând după planurile elaborate anterior, strategii sovietici își concentrau atenția în direcția sud-vest, obținând succes chiar în cele mai catastrofale zile pentru alte direcții de acțiune ale Armatei Roșii²².

¹⁰ А. Егоров, „Тактика и оперативное искусство РККА на новом этапе”, Предисловие, în ВИЖ, nr. 10, 1963, p. 31.

¹¹ Л. Казаков, Н. Токарев, „Славные традиции: Из истории Краснознаменного Одесского военного округа”, în ВИЖ, nr. 10, 1972, p. 83.

¹² Б. Арушунян, „Боевые действия 12-й армии в начальный период войны”, în ВИЖ, nr. 6, 1973, p. 24.

¹³ „Готовил ли СССР превентивный удар?”, în ВИЖ, nr. 1, 1992, p. 28.

¹⁴ М. В. Захаров, *Генеральный штаб в предвоенные годы*, Москва, 1989, p. 262.

¹⁵ И. Х. Баграмян, *Так начиналась война*, Киев, 1975, p. 62.

¹⁶ М. В. Лукин, „Смоленское сражение”, în ВИЖ, nr. 7, 1979, p. 4.

¹⁷ Виктор Суворов, *op. cit.*, p. 116.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 128–129.

¹⁹ М. В. Захаров, *op. cit.*, p. 272.

²⁰ А. Колдунов, „Организация и ведение противовоздушной обороны по опыту начального периода Великой Отечественной войны”, în ВИЖ, nr. 4, 1984, p. 15.

²¹ Ю. Горьков, *op. cit.*, p. 39.

²² Vezi: Serghei Hakman, „Problema Basarabiei și a Bucovinei în relațiile sovieto-germane (iunie 1940 – iulie 1941). Aspecte geopolitice și geostrategice”, în „Sargetia – Acta Musei Devensis”, vol. XXV, 1992–1994, pp. 866–867.

În pofida datelor destul de convingătoare despre concentrarea trupelor sovietice la frontiera cu România, ideea folosirii teritoriului Basarabiei în planurile strategice ale U.R.S.S. în prima perioadă a celui de-al Doilea Război Mondial, în calitate de cap de pod pentru lovitura asupra petrolului românesc, este în prezent doar o ipoteză, care merită să fie subiectul unor viitoare cercetări istorice.

Luând în considerare ipoteza expusă mai sus, devine evidentă însemnătatea pe care o avea pentru Uniunea Sovietică includerea în imperiu, concomitent cu Basarabia, a nordului Bucovinei, deoarece U.R.S.S. obținea o legătură feroviară directă din Chișinău prin Cernăuți spre Lvov²³. Interesul U.R.S.S. față de această magistrală poate fi găsit și în faptul că după intrarea armatelor sovietice în Bucovina, a fost necesară doar o zi pentru restabilirea traficului feroviar Lvov – Cernăuți²⁴. Într-o scrisoare către secretarul de stat Weitzeker, din 11 iulie 1940, Schulenburg sublinia următoarele: „După cum se știe, guvernul sovietic își justifică pretențiile prin faptul că Bucovina este populată de ucraineni. Dar întrucât aceasta se referă doar la partea de nord a teritoriului, Uniunea Sovietică s-a mulțumit, în cele din urmă, numai cu această parte. Eu nu pot scăpa de senzația că inspiratorii și autorii cerințelor de a ceda Bucovina de Nord au fost cercurile ucrainene de la Kremlin”. După afirmația lui Schulenburg, în timpul negocierilor Stalin a fost gata să facă unele concesii în alte părți ale frontierei cu Germania, considerând, totodată, ca imposibil să facă așa ceva în regiunile „unde locuiesc ucrainenii”. Potrivit opiniei ambasadorului, o asemenea desfășurare a evenimentelor a fost posibilă datorită influenței tânărului diplomat Pavlov, pe care Stalin îl numea „micul nostru ucrainean”²⁵. Considerăm că acest Pavlov nu a jucat un rol esențial în soluționarea problemei respective. Se poate presupune că motivul principal trebuie căutat în importanța pe care conducerea sovietică o atribuia capului de pod basarabean și asigurării lui cu comunicații. Poate nu chiar întâmplător, printre primele persoane arestate imediat după intrarea Armatei Roșii în Cernăuți se aflau funcționarii căii ferate românești²⁶.

În ceea ce privește motivele modificărilor teritoriale în regiunea orașului Herța și a împrejurimilor lui, dispunem de foarte puține informații. O anumită explicație se poate găsi în telegrama comandamentului Armatei a 3-a române, din 29 iunie 1940, expediată de colonelul Halunga. Aici se remarcă, în special, următoarele: „Locotenentul trimis de colonelul Atanasiu (comandantul grupării tactice de pe masivul păduros Herța) să ia contactul cu elementele ruse intrate în Herța, a comunicat că rușii au declarat că ei au greșit că au mers până la Herța”²⁷.

²³ *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, p. 15.

²⁴ „Правда”, 4 июля 1940.

²⁵ *Diplomația cotropitorilor: repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*, culegere de documente alcătuită și tradusă din rusă de A. Blanovschi, Chișinău, Editura Universitas, 1992, pp. 158–159.

²⁶ Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775–1944)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 102.

²⁷ A.M.A.N.R., Fond *Microfilme*, rola II.1.994, cadrul 409.

Regele României, Carol al II-lea, preciza, în notele zilnice, că orice încercare de a hotărî această problemă n-a avut succes: „Cum ne așteptam, U.R.S.S. nici nu vrea să vorbească despre Herța”²⁸. Cu părere de rău, în istoriografia sovietică, ca și în cele din noile state formate după destrămarea U.R.S.S., despre aceste evenimente nici nu se amintește. În ceea ce privește presupunerea că aceste schimbări teritoriale s-au făcut din cauza unei erori, după părerea noastră ideea nu este convingătoare. Mult mai convingătoare pare a fi presupunerea făcută de Gh. Davidescu în telegrama cifrată trimisă din Moscova Ministerului de Externe, la 5 iulie 1940: „Se pare că linia de la Herța este cerută de militarii sovietici ca asigurare a liniei de cale ferată de la Sulița”²⁹. Probabil comandamentul sovietic avea intenția de a înainta pe această linie și mai departe. Un martor ocular relatează: „După ce, la 29 iunie, au cucerit astfel Herța, [trupele sovietice – n. n.] au încercat să-și continue drumul, dar la 11 km distanță de Herța, la punctul denumit «Stejarul», îi aștepta colonelul Botă, comandantul Regimentului de Artilerie din Bacău, cu șoseaua minată și cu obstacole antitanc. Românii nu mai așteaptă și trag o salvă de avertisment cu unul din tunuri. Rușii ridică un steag alb, deschid trapa de la un tanc, iar un ofițer întreabă nevinovat: «De ce trageți?». Înțelegând că nu vor mai putea înainta, se opresc, își cer scuze «c-au greșit» ajungând până aici, dar aceasta nu i-a oprit ca îndată ce-au coborât să bată chiar acolo țăruii de frontieră”³⁰.

Conducerea sovietică a ales un timp foarte bun pentru înaintarea revendicărilor teritoriale față de România: în Europa de Est se desfășurau acțiuni militare. Eventualii pași ai Germaniei în favoarea României fuseseră blocați de acorduri secrete. În aceste condiții, un conflict armat în sud-estul Europei era în primul rând în defavoarea Berlinului, din cauza faptului că România continua să rămână pentru el un important furnizor de produse agricole și agenți energetici. Anume din această cauză Germania s-a dovedit a fi atât de îngăduitoare, consimțind să transmită către U.R.S.S., afară de Basarabia, și partea de nord a Bucovinei, deși considera acest fapt drept o încălcare a acordurilor la care ne-am referit. Ea chiar a consimțit să influențeze România, cu scopul ca aceasta să accepte condițiile Uniunii Sovietice.

Referitor la factorul etnic, menționăm că acesta nu era, în genere, luat în considerație de diplomația sovietică. G. Hilgher, consilier al Ambasadei Germane de la Moscova, scria în memoriile sale următoarele: „Includerea Bucovinei de Nord în componența Uniunii Sovietice constituia o încălcare a acordurilor germano-sovietice. Când ambasadorul i-a exprimat lui Molotov un protest împotriva acestui act, acesta nu numai că a încercat să îndreptățească pasul sovietic, dar și a adăugat că, în caz că guvernul sovietic va manifesta un interes față de includerea și a Bucovinei de Sud,

²⁸ Ion Gherman, *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și ținutului Herța*, București, Editura ALL, 1993, p. 84.

²⁹ A.M.A.E., Fond 1920–1944/ U.R.S.S., *Telegrame Moscova. 1939–1940*, vol. 3, f. 12.

³⁰ Ion Gherman, *op. cit.*, pp. 83–84.

el [guvernul sovietic – n. n.] așteaptă sprijin din partea guvernului german”³¹. Deja după „alipire” (acest termen a fost folosit de două ori de V. Molotov, în raportul său la sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 1 august 1940)³² și după adoptarea legii cu privire la includerea părții de nord a Bucovinei și a județelor Hotin, Cetatea Albă și Izmail ale Basarabiei în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene³³, Moscova, contrar principiului etnic, a ridicat din nou chestiunea părții de sud a Bucovinei. Astfel, în timpul negocierilor cu Hitler, la 13 noiembrie 1940, Molotov, căruia i-a revenit onoarea dubioasă de a fi singurul dintre conducătorii politici sovietici care i-a strâns mâna lui Hitler³⁴, a declarat că în noile împrejurări „Germania trebuie să înțeleagă cointeresarea rușilor în Bucovina de Sud”. Führer-ul a răspuns la aceasta „că dacă chiar numai o parte din Bucovina va rămâne sub stăpânirea Rusiei, apoi și aceasta va fi o cedare considerabilă din partea Germaniei. În corespundere cu înțelegerea orală, fostul teritoriu austriac trebuie să facă parte din sfera de influență germană. În afară de aceasta, teritoriile care au intrat în zona rusească au fost indicate cu numele, de exemplu, Basarabia. Referitor la Bucovina în acord nu există niciun cuvânt”³⁵.

Raportul de forțe în estul Europei în această perioadă se deosebea de cel din iunie 1940. Mai înainte de aceste evenimente, în 26 august, Hitler a dat ordin să fie transferate din Occident în Polonia zece divizii de infanterie și două divizii de tancuri. Trupele de tancuri, după ordinul lui Hitler, trebuiau să fie desfășurate în sud-estul Poloniei în așa mod încât să aibă posibilitatea de a interveni în caz de necesitate pentru a apăra regiunile petroliere române³⁶. Deci, sudul Bucovinei devine o fisură esențială (după părerea lui F. Constantiniu – prima fisură)³⁷ în relațiile dintre Stalin și Hitler, adică un măr al discordiei³⁸. Cum își amintea ulterior generalul K. Tippelskirh: „În lumina evenimentelor ulterioare pare neclar, așteptarea Hitler de la această vizită o îmbunătățire a relațiilor ruso-germane sau tratativele cu Molotov îi erau necesare mai mult pentru a-și întări propria părere despre necesitatea de a căuta în 1941 un conflict cu Uniunea Sovietică”³⁹.

Pe parcursul soluționării problemelor etno-teritoriale din prima jumătate a secolului al XX-lea, legate de Bucovina și împrejurările ei, s-a invocat nu o singură dată necesitatea schimbărilor de frontieră pe baza principiului etnic. Mai ales acest argument era folosit de partea sovietică în timpul negocierilor sovieto-germane,

³¹ Густав Хильгер, *1939-й: свидетельства очевидца. Дипломатический ежегодник. 1989*, Москва, Международные отношения, 1990, p. 329.

³² „Правда”, 2 августа 1940.

³³ „Известия”, 9 августа 1940.

³⁴ Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, București, Editura Meridiane, 1993, p. 102.

³⁵ СССР – Германия. 1939–1941, т. 2, p. 113.

³⁶ Карл Типпельскирх, *op. cit.*, p. 185.

³⁷ Florin Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Editura Danubius, 1991, pp. 104–105.

³⁸ Gheorghe Cioranescu, „Basarabia în politica externă a României (1944–1986)”, în „Patrimoniul”, 1991, p. 17.

³⁹ Карл Типпельскирх, *op. cit.*, p. 118.

referindu-se foarte insistent, dar destul de stângaci, la problema ucraineană. În acest context ar trebui să ne amintim de fraza rostită de Stalin în timpul înmânării lui Schulemburg a textului comunicatului comun sovieto-german după intrarea trupelor sovietice în Polonia, în toamna anului 1939: „Dar să nu uitați că nici romanii antici nu intrau în luptă goi, ci se apărau cu scuturile. Și astăzi rolul acestor scuturi, care ne apără de opinia publică a popoarelor noastre, îl joacă comunicatele alcătuite cu măiestrie”⁴⁰. Așadar, în procesul soluționării problemelor teritoriale (inclusiv ale Bucovinei), destul de complicate în sud-estul Europei, factorul etnic nu era considerat de părți drept principal, ci juca rolul unui „scut” pentru a se apăra de opinia publică. Prioritari erau factorii geopolitici și geostrategici, un rol deosebit printre aceștia având liniile de cale ferată și alte comunicații.

⁴⁰ Густав Хильгер, *op. cit.*, p. 318.